

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНКИ ТА АНАЛІЗУ РІВНЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ДИСПРОПОРЦІЙ УКРАЇНИ

METHODICAL MAINTENANCE FOR ESTIMATION AND ANALYSIS OF REGIONAL DISPARITIES' LEVEL IN UKRAINE

У статті розкрито зміст оцінювання та аналізу регіональних диспропорцій. Запропоновано підхід, який передбачає реалізацію п'яти етапів діагностичної оцінки рівня регіональних диспропорцій. Визначено перелік показників, що дають інформацію про диспропорції як в міжрегіональному, так і у внутрішньо регіональному аспектах. Показники диспропорційності розглянуто за такими сферами життєдіяльності, як загально-економічна, демографічна, структурна, соціально-економічна, зовнішньоекономічна, природно-екологічна, виробнича. Створено методологічну основу для попередження або усунення дії факторів, що сприяють посиленню диспропорційності регіонів.

Ключові слова: оцінка, аналіз, діагностика, регіональні диспропорції, коефіцієнт варіації, рівень диспропорцій.

В статье раскрыто содержание оценивания и анализа региональных диспропорций. Предложен подход, предусматривающий реализацию пяти этапов диагностической оценки уровня региональных диспропорций. Определен перечень показателей, дающих информацию о диспропорциях как в межрегиональном, так и во внутренне региональном аспектах. Показатели диспропорционности рассмотрены по таким

сферам жизнедеятельности, как общеэкономическая, демографическая, структурная, социально-экономическая, внешнеэкономическая, природно-экологическая, производственная. Создана методологическая основа для предупреждения или устранения действия факторов, способствующих усилению диспропорций регионов.

Ключевые слова: оценка, анализ, диагностика, региональные диспропорции, коэффициент вариации, уровень диспропорций.

The article reveals the content of estimation and analysis of regional disparities. An approach that involves the implementation of five stages of diagnostic estimation of the level of regional disparities is proposed. The list of indicators providing information on disproportions in both interregional and intraregional aspects is determined. Indices of disparity are considered in the following spheres: integrated economic, demographic, structural, socio-economic, and foreign economic, natural-ecological, industrial. The methodological basis for the prevention or elimination of the factors contributing to the increasing of regions disparity is created.

Key words: estimation, analysis, diagnostics, regional disparities, coefficient of variation, level of disparities.

УДК 332.132:519.86

Шевченко О.В.

к.е.н., с.н.с.,
заступник завідувача відділу
регіональної політики
Національний інститут стратегічних
досліджень

Постановка проблеми. Соціально-економічний розвиток регіонів будь-якої країни характеризується диспропорційністю як за інтегративними показниками, так і за показниками розвитку окремо взятого регіону. Диспропорційність дає змогу виявити потенціал розвитку соціально-економічної сфери регіону та визначити ті сфери життєдіяльності регіону, до яких може бути застосовано управлінський вплив задля сприяння регіонам у досягненні ними визначених цілей розвитку. В Україні диспропорційність демонструє слабку вразливість до впливу чинників макроекономічного характеру. Крім того, диспропорційність збільшується в періоди коливань на ринку, але швидко повертається до вихідних параметрів. Звідси випливає, що регулювання диспропорційності вимагає вироблення інструментів впливу на приховані причини диспропорційності. Основу такого регулювання складають оцінювання та аналіз диспропорційності. Актуальність дослідження обумовлена необхідністю визначення підходу до аналізу та оцінювання диспропорційності розвитку регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання регіонального розвитку, зокрема регіональних диспропорцій, є предметом досліджень низки таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як З.С. Варналій [1], З.В. Герасимчук [2–4],

В.П. Бережний [5]. Методи та методики оцінювання диспропорцій регіонального розвитку представлено в роботах Л.С. Гур'янової [6], Г.Ж. Науменко [7], В.Є. Реутова [8], О.П. Тищенко [9] та інших науковців, а також унормовано в Постанові Кабінету Міністрів України «Про запровадження оцінки міжрегіональної та внутрішньо регіональної диференціації соціально-економічного розвитку регіонів» [10]. Однак науково важливим залишається питання аналізу диспропорцій у різних сферах життєдіяльності регіонів та здійснення їх порівняльно-комплексного оцінювання з одночасним врахуванням не тільки міжрегіональних, але й внутрішніх регіональних диспропорцій.

Постановка завдання. Метою статті є проведення діагностики диспропорцій за сферами життєдіяльності регіонів України за 2007–2017 роки.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасній науковій літературі існують різні підходи до визначення поняття «діагностика» в економічній сфері. Провівши аналіз визначень, можемо виділити такі основні характерні риси діагностики, як дослідження стану аналізованого об'єкта (як правило, в динаміці); виявлення відхилення від норм; встановлення причинно-наслідкових зв'язків у досліджуваних процесах; застосування вимірювання для дослідження кількісних аспектів явищ.

Діагностичне оцінювання рівня регіональних диспропорцій потребує перш за все формування етапів та напрямів оцінювання.

1) Мета етапу полягає в розробленні узагальнюючого науково-методичного підходу до діагностичного оцінювання рівня регіональних диспропорцій. Об'єктом дослідження є регіональні диспропорції за сферами життєдіяльності. Завданнями діагностичного оцінювання є визначення параметрів, які служать індикаторами диспропорцій сфер життєдіяльності регіону, вираження їх через систему показників, проведення розрахунку рівня диспропорцій регіону та його якісне оцінювання.

2) Визначення напрямів діагностики та вибір системи показників. Система показників, що характеризують регіональні диспропорції, – це комплекс кількісних індикаторів, що дають змогу ідентифікувати стан регіональних диспропорцій та говорити про його рівень. На основі систематизації наукових літературних джерел [11] та аналізу наявної статистичної інформації ми визначили систему показників регіональних диспропорцій за сферами життєдіяльності, що представлено в табл. 1–7.

3) Діагностика регіональних диспропорцій за сферами життєдіяльності. Етап орієнтовано на виявлення регіональних диспропорцій, і він передбачає дві особливості проведення діагностики, такі як виявлення регіональних диспропорцій за сферами життєдіяльності, виявлення диспропорцій за динамікою параметрів сфер життєдіяльності. Головним джерелом статистичної інформації є дані Держстату.

4) Розрахунок рівня регіональних диспропорцій. Етап передбачає оцінювання досягнутих рівнів

регіональних диспропорцій за параметрами стійкості від прийнятного до надмірного рівня диспропорційності. Це дасть змогу оцінити наявні диспропорції регіонального розвитку щодо використання регіонами внутрішнього потенціалу розвитку.

5) Ранжування параметрів сфер життєдіяльності регіонів за ступенем диспропорційності. Проведений аналіз інформації щодо методів визначення міжрегіональної диференціації [6; 10; 12–14] дав змогу встановити, що найбільш прийнятним є розрахунок диспропорцій на основі коефіцієнта варіації. Коефіцієнт варіації – це відношення середньоквадратичного відхилення до середньоарифметичного, що розраховується у відсотках [15]:

$$V = \frac{\sigma}{x} \cdot 100\% . \quad (1)$$

Значення коефіцієнта варіації дає змогу говорити про однорідність сукупності: до 17% – абсолютно однорідна; 17–33% – досить однорідна; 35–40% – недостатньо однорідна; 40–60% – сильне коливання сукупності.

За значеннями коефіцієнта варіації сукупності ступінь диспропорцій можна ранжувати таким чином: 1) менше 17% – абсолютна однорідна (диспропорції майже відсутні); 2) 17–33% – досить однорідна (низький рівень диспропорційності); 3) 35–40% – недостатньо однорідна (середній рівень диспропорційності); 4) 40–60% – сильне коливання сукупності (високий рівень диспропорційності); 5) більше 60% – дуже сильне коливання сукупності (дуже високий рівень диспропорційності).

Так, з огляду на дані табл. 1 та показники, отримані за даними Держстату, співвідношення ВВП та

Таблиця 1

Значення коефіцієнтів варіації для показників, що характеризують загальноекономічні диспропорції

Роки	Показники					
	Загальноекономічні диспропорції					
	Співвідношення ВВП та ВРП		Співвідношення споживання та ВРП		Співвідношення заощадження до ВРП	
	значення коефіцієнта варіації, %	рівень диспропорцій	значення коефіцієнта варіації, %	рівень диспропорцій	значення коефіцієнта варіації, %	рівень диспропорцій
2007	65	дуже високий	21	низький	104	дуже високий
2008	66	дуже високий	21	низький	128	дуже високий
2009	64	дуже високий	20	низький	98	дуже високий
2010	64	дуже високий	20	низький	59	високий
2011	64	дуже високий	21	низький	80	дуже високий
2012	66	дуже високий	20	низький	82	дуже високий
2013	64	дуже високий	19	низький	92	дуже високий
2014	56	високий	21	низький	406	дуже високий
2015	59	високий	24	низький	3356	дуже високий
2016	59	високий	26	низький	440	дуже високий
2017	59	високий	30	низький	413	дуже високий

Джерело: розраховано автором за даними Держстату

ВРП характеризується дуже високим, а за останні чотири роки (2014–2017 рр.) – високим рівнем диспропорційності.

Так, регіонами з найбільшим відставанням рівня зростання ВРП є Чернівецька, Тернопільська, Волинська, Херсонська, Закарпатська, Кіровоградська, Чернігівська області, а з найменшим – м. Київ, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька та Харківська області. Для диспропорційних змін визначальними факторами є дисбаланс у ресурсному забезпеченні для розвитку наукоємних, високопродуктивних виробництв, нерівномірний розподіл благополучних господарюючих суб'єктів та дохідних галузей економіки.

Співвідношення споживання та ВРП за всіма регіонами майже однорідне. Проте в абсолютній більшості регіонів споживання має дуже високу питому вагу у ВРП (в середньому до 90%), а деяких областях (Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Рівненська, Чернівецька) перевищує його. Це свідчить про дуже низький рівень доходів населення, високі темпи інфляції, високу питому вагу товарів короткострокового використання (особливо продовольчих товарів) у витратах мешканців країни.

Дуже високим рівнем диспропорційності характеризується співвідношення заощадження до ВРП. Найбільший показник коефіцієнта варіації складає 3 356% (2015 рік). Це обумовлене тим, що з 2015 р. в абсолютній більшості регіонів значення заощаджень було від'ємним, що значно відрізняється від великих додатних значень цього показника в інших регіонів. У цьому разі споживання є

можливим за рахунок позичених або заощаджених раніше грошей чи підтримки держави. Крім того, цей показник характеризує середню схильність до заощадження, що в рамках макроекономічної політики обумовлює вплив на обсяги національного виробництва, рівень цін та зайнятість населення. Це насамперед виявляється через функції споживання та заощадження, вперше введені ще Дж. Кейнсом [16].

Інформація, представлена в табл. 2, свідчить про те, що найбільше значення коефіцієнта варіації отримано для демографічної сфери життєдіяльності регіонів, а саме показника співвідношення в міграційному русі населення (прибуло/вибуло в розрахунку на 10 000 осіб).

Так, особливістю є те, що в Києві, Севастополі (дані до 2014 року), Київській та Одеській областях спостерігалось дуже значне прибуття населення, тоді як значне вибуття відбувалось переважно у 2011–2014 роках з таких регіонів, як Кіровоградська, Луганська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Закарпатська області. Як зазначено в роботі [17], «скоротились до мінімуму обсяги щоденних потоків трудової маятникової міграції, практично припинився масовий відтік сільських жителів до міст, а натомість має місце часткова переорієнтація міграційних потоків населення з міських поселень у сільську місцевість, у десятки разів виросли обсяги сезонної трудової міграції та зовнішніх трудових поїздок за кордон. Характерною особливістю нинішнього міграційного буття в Україні є тенденція до значного збільшення обсягів міжрегіональних мігра-

Таблиця 2

Значення коефіцієнтів варіації для показників, що характеризують демографічні диспропорції

Роки	Показники					
	Демографічні диспропорції					
	Співвідношення в міграційному русі населення (прибуло/вибуло в розрахунку на 10 000 осіб)		Співвідношення кількості зареєстрованих безробітних та потреби в працівниках на заміщення вакантних робочих місць		Співвідношення зайнятих у виробничій сфері та сфері обслуговування	
	значення коефіцієнта варіації, %	рівень диспропорцій	значення коефіцієнта варіації, %	рівень диспропорцій	значення коефіцієнта варіації, %	рівень диспропорцій
2007	7 257	дуже високий	71	дуже високий	25	низький
2008	2 246	дуже високий	78	дуже високий	25	низький
2009	802	дуже високий	84	дуже високий	24	низький
2010	446	дуже високий	97	дуже високий	25	низький
2011	503	дуже високий	37	середній	36	середній
2012	265	дуже високий	132	дуже високий	37	середній
2013	405	дуже високий	100	дуже високий	36	середній
2014	429	дуже високий	84	дуже високий	34	середній
2015	636	дуже високий	92	дуже високий	26	низький
2016	14 202	дуже високий	76	дуже високий	26	низький
2017	40 846	дуже високий	78	дуже високий	27	низький

Джерело: розраховано автором за даними Держстату

цій». В результаті значно скорочується трудовий потенціал України.

Показник співвідношення кількості зареєстрованих безробітних та потреби в працівниках на заміщення вакантних робочих місць також характеризується дуже високим рівнем диспропорційності. Так, у Вінницькій області він складає в середньому майже 60 людей на одне робоче місце (це максимальний показник у 2017 році), а в Києві – трохи менше 2. Загалом за регіонами України спостерігається значне перевищення попиту на робочі місця над їх пропозицією (в 40 разів у Черкаській області, в 25 разів у Херсонській, Луганській, Хмельницькій областях, приблизно в 16 разів у Рівненській та Чернігівській областях).

Щодо розгляду співвідношення між зайнятими у виробничій сфері та сфері обслуговування, то рівень диспропорційності цього показника за регіонами досить низький. Однак найбільша питома вага працівників, що задіяні у виробничій сфері, спостерігається в Донецькій, Житомирській, Запорізькій, Івано-Франківській, Луганській, Одеській, Хмельницькій, Черкаській, Чернівецькій областях.

За 2007–2017 роки в середньому цей показник складає вище 70% у вищезазначених регіонах. Це свідчить про наявність рис індустріальної економіки, що супроводжується низьким рівнем модернізації виробництва та продуктивності праці, відповідно, неможливістю відтоку трудових ресурсів у сферу послуг, зокрема послуг, що обумовлені потребами розвитку наукоємних галузей промисловості, інформаційним технологіям.

В табл. 3 подано показники, що характеризують структурні диспропорції економіки України.

Зокрема, за 2007–2017 роки з огляду на значення коефіцієнта варіації для показника співвідношення базових галузей, що випускають матеріальні блага, та галузей, що забезпечують просування продукції від виробника до споживача, спостерігається досить високий рівень диспропорційності (44–47%). Це обумовлене частково тим, що в деяких областях домінують виробничі галузі (добувна та переробна промисловість, сільське господарство).

За секторальною структурою регіональних валових доданих вартостей (низька питома вага

Таблиця 3

Значення коефіцієнтів варіації для показників, що характеризують структурні диспропорції

Роки	Показники							
	Структурні диспропорції							
	Співвідношення базових галузей випуску матеріальних благ та галузей просування продукції від виробника до споживача		Структура валової доданої вартості (співвідношення добувної та переробної промисловості)		Співвідношення капітальних інвестицій та обсягу будівельних робіт		Співвідношення капітальних інвестицій та обсягу реалізованої промислової продукції	
	коефіцієнт варіації, %	рівень	коефіцієнт варіації, %	рівень	коефіцієнт варіації, %	рівень	коефіцієнт варіації, %	рівень
2007	47	високий	108	дуже високий	77	дуже високий	49	дуже високий
2008	47	високий	108	дуже високий	79	дуже високий	50	дуже високий
2009	47	дуже високий	110	дуже високий	79	дуже високий	51	дуже високий
2010	47	дуже високий	109	дуже високий	75	дуже високий	50	дуже високий
2011	47	дуже високий	109	дуже високий	78	дуже високий	53	дуже високий
2012	46	дуже високий	108	дуже високий	75	дуже високий	58	дуже високий
2013	45	дуже високий	103	дуже високий	75	дуже високий	59	дуже високий
2014	45	дуже високий	112	дуже високий	106	дуже високий	48	дуже високий
2015	45	дуже високий	110	дуже високий	133	дуже високий	53	дуже високий
2016	46	дуже високий	111	дуже високий	136	дуже високий	43	дуже високий
2017	44	дуже високий	111	дуже високий	133	дуже високий	44	дуже високий

Джерело: розраховано автором за даними Держстату

добувної промисловості, висока частка переробної промисловості) найбільш якісну структуру мають Вінницька (0,04), Волинська (0,09), Закарпатська (0,03), Запорізька (0,05), Київська (0,01), Миколаївська (0,05), Херсонська (0,03), Хмельницька (0,04), Черкаська (0,05), Чернівецька (0,01) області. Отже, створюються кращі умови для перетворення або в перші вітчизняні нові індустріальні регіони, або в регіони з дуже розвинутим туристичним сектором. Ступінь диспропорційності розвитку регіоном за цим показником дуже високий упродовж всього досліджуваного періоду (більше 100% значення коефіцієнта варіації). Така ситуація підтверджує неоднорідність галузевої структури економіки, що викликано перш за все дисбалансом у наявних природних ресурсах, розвитком добування за рахунок згортання економічної діяльності в інших секторах економіки. Розраховане значення коефіцієнта варіації (дуже високий рівень (табл. 3)) для співвідношення капітальних інвестицій та обсягу будівельних робіт також свідчить про значні структурні диспропорції.

Соціально-економічна сфера життєдіяльності характеризується низьким рівнем диспропорційності за параметром співвідношення споживчих витрат домогосподарств та витрат сектору державного управління (табл. 4). Значення коефіцієнта кореляції коливається від 20% до 26 %. При цьому таке співвідношення складається на користь споживчих витрат домогосподарств, які перевищують витрати держсектору в декілька разів (від 4 до 11 разів за різними регіонами).

Проте за останні три роки досліджуваного періоду спостерігається тенденція до скорочення цього співвідношення, тобто темпи зростання витрат державного управління значно перевищують темпи зростання споживчих витрат, що обумовлюється переважно збільшенням витрат на діяльність та послуги в галузі оборони, діяльність із забезпечення громадського порядку та безпеки, діяльність та послуги в галузі соціального забезпечення й соціальної допомоги.

Співвідношення житлового фонду (тис. м²) та чисельності населення майже не різниться за

Таблиця 4

Значення коефіцієнтів варіації для показників, що характеризують соціально-економічні диспропорції

Роки	Показники							
	Соціально-економічні диспропорції							
	Співвідношення споживчих витрат домогосподарств та витрат сектору державного управління		Співвідношення розвитку житлового господарства (житловий фонд, тис. м ²) та кількості населення		Співвідношення регіональних та середніх по країні доходів населення		Частка регіону в загальному обсязі соціальних допоміг та інших поточних трансфертів населенню	
	значення коефіцієнта варіації, %	рівень	значення коефіцієнта варіації, %	рівень	значення коефіцієнта варіації, %	рівень	значення коефіцієнта варіації, %	рівень
2007	20	низький	9	майже відсутній	75	дуже високий	66	дуже високий
2008	24	низький	9	майже відсутній	78	дуже високий	68	дуже високий
2009	27	низький	10	майже відсутній	80	дуже високий	72	дуже високий
2010	23	низький	10	майже відсутній	77	дуже високий	65	дуже високий
2011	23	низький	10	майже відсутній	77	дуже високий	62	дуже високий
2012	23	низький	11	майже відсутній	79	дуже високий	61	дуже високий
2013	26	низький	11	майже відсутній	81	дуже високий	64	дуже високий
2014	22	низький	11	майже відсутній	81	дуже високий	67	дуже високий
2015	23	низький	21	низький	81	дуже високий	67	дуже високий
2016	26	низький	21	низький	81	дуже високий	66	дуже високий
2017	24	низький	21	низький	81	дуже високий	69	дуже високий

Джерело: розраховано автором за даними Держстату

регіонами, складаючи за розрахунками близько 24 м² на людину. Винятки становлять Донецька та Луганська області, де цей показник нижче у 1,5 та 2 рази відповідно, тобто в Луганській та Донецькій областях рівень розвитку господарства перевищує рівень розвитку житлового будівництва, що приводить до стрімкого подорожання житлової площі та, як наслідок, погіршення житлових умов населення [18].

Наступним показником є співвідношення регіональних та середніх по країні доходів населення, що значно різниться за регіонами (рівень диспропорційності дуже високий впродовж усього періоду дослідження). Так, аналіз свідчить про те, що у Києві доходи в 4,4 рази перевищують середні по країні, тоді як у Волинській, Закарпатській, Херсонській, Чернівецькій, Чернігівській областях вони в 2 рази менше за середній.

Аналогічна ситуація спостерігається з одержанням соціальних допоміг та інших поточних трансфертів населення. Тут лідерами є м. Київ (диспропорції становлять майже 14%), Харківська, Одеська та Донецька області (6,5%), Дніпропетровська (більше 8%), а інші регіони значно відстають (діапазон складає від 2,8% до 1,8%).

Зовнішньоекономічна сфера життєдіяльності також характеризується значними диспропорціями (табл. 5). Так, коефіцієнт варіації для показника покриття експортом імпорту товарів складає більше 50% майже впродовж усього досліджуваного періоду. Експорт перевищує імпорт в усіх регіонах, крім Івано-Франківської, Львівської областей та Києва. Найбільше значення показника покриття експорту імпортом товарів зафіксовано у Вінниць-

кій та Кіровоградській (більше 3), а також Запорізькій (2,6) областях. Якщо перші дві спеціалізуються переважно на вивозі сільськогосподарської продукції та різноманітних виробів харчової промисловості, то остання – чорних металів.

Щодо співвідношення прямих інвестицій в регіони та з регіонів України, то статистика іноземних інвестицій з багатьох регіонів є конфіденційною. Наявна інформація свідчить про дуже високий рівень диспропорційності цього показника. Так, найбільше співвідношення у 2017 році спостерігається в Херсонській області (2 256), а найменше – в Донецькій (0,28) області. Звичайно, така ситуація обумовлена значним збільшенням ризику вкладання коштів в регіони, де проводяться воєнні дії. Херсонська область є однією з перспективних областей України у сфері розвитку рекреаційної, а також сільськогосподарської діяльності.

Природно-екологічні диспропорції характеризуються дуже високими диспропорціями за значенням коефіцієнта варіації для співвідношення викидів шкідливих речовин (т) та витрат на захист навколишнього середовища. Так, з огляду на дані табл. 6 максимальне значення цього співвідношення 5,24 в Київській області, а мінімальне – 0,001 в Харківській (2017 рік). Крім того, ефективність витрат на захист навколишнього середовища спостерігається в усіх регіонах, крім Київської, Луганської та Тернопільської областей, де співвідношення значно переважає в бік показника викидів шкідливих речовин.

Щодо співвідношення між забором та використанням води, то рівень диспропорційності досить нестабільний протягом досліджуваного періоду, а

Таблиця 5

Значення коефіцієнтів варіації для показників, що характеризують зовнішньоекономічні диспропорції

Роки	Показники					
	Зовнішньоекономічні диспропорції					
	Покриття експортом імпорту товарів		Покриття експортом імпорту послуг		Співвідношення прямих інвестицій в регіони та з регіонів України	
	значення коефіцієнта варіації, %	рівень диспропорцій	значення коефіцієнта варіації, %	рівень диспропорцій	значення коефіцієнта варіації, %	рівень диспропорцій
2007	52	високий	119	дуже високий	184	дуже високий
2008	66	дуже високий	104	дуже високий	218	дуже високий
2009	63	дуже високий	116	дуже високий	196	дуже високий
2010	65	дуже високий	124	дуже високий	127	дуже високий
2011	64	дуже високий	103	дуже високий	148	дуже високий
2012	61	дуже високий	92	дуже високий	162	дуже високий
2013	61	дуже високий	84	дуже високий	166	дуже високий
2014	58	високий	85	дуже високий	154	дуже високий
2015	49	високий	90	дуже високий	152	дуже високий
2016	51	високий	97	дуже високий	172	дуже високий
2017	55	високий	92	дуже високий	153	дуже високий

Джерело: розраховано автором за даними Держстату

Значення коефіцієнтів варіації для показників, що характеризують природно-екологічні диспропорції

Роки	Показники			
	Природно-екологічні диспропорції			
	Співвідношення між забором та використанням води		Співвідношення між викидам шкідливих речовин (т) та витрат на захист навколишнього середовища	
	значення коефіцієнта варіації, %	рівень диспропорцій	значення коефіцієнта варіації, %	рівень диспропорцій
2007	71	дуже високий	234	дуже високий
2008	60	високий	155	дуже високий
2009	71	дуже високий	121	дуже високий
2010	68	дуже високий	142	дуже високий
2011	46	високий	148	дуже високий
2012	56	високий	239	дуже високий
2013	46	високий	168	дуже високий
2014	58	високий	352	дуже високий
2015	55	високий	307	дуже високий
2016	46	високий	310	дуже високий
2017	35	середній	317	дуже високий

Джерело: розраховано автором за даними Держстату

Таблиця 7

Значення коефіцієнтів варіації для показників, що характеризують виробничі диспропорції

Роки	Показники					
	Виробничі диспропорції					
	Співвідношення обсягу інноваційної продукції та витрат на інновації		Співвідношення продукції сільського господарства та площі сільськогосподарських угідь		Співвідношення індексів промислової продукції добувної та переробної галузей	
	значення коефіцієнта варіації, %	рівень диспропорцій	значення коефіцієнта варіації, %	рівень диспропорцій	значення коефіцієнта варіації, %	рівень диспропорцій
2007	107	дуже високий	42	високий	24	низький
2008	97	дуже високий	33	низький	17	майже відсутні
2009	151	дуже високий	36	середній	20	низький
2010	122	дуже високий	33	низький	12	майже відсутні
2011	251	дуже високий	30	низький	39	низький
2012	167	дуже високий	35	середній	18	низький
2013	261	дуже високий	30	низький	14	майже відсутні
2014	278	дуже високий	31	низький	23	низький
2015	211	дуже високий	32	низький	23	низький
2016	200	дуже високий	31	низький	22	низький
2017	207	дуже високий	31	низький	19	майже відсутні

Джерело: розраховано автором за даними Держстату

саме від дуже високого до середнього. Інформація Держстату також свідчить про те, що в абсолютно всіх областях України використовується води менше, ніж забирається, а лідерами є Одеська та Кіровоградська області.

Табл. 7 свідчить про те, що у виробничій сфері дуже значні диспропорції регіонів наявні тільки за показником співвідношення обсягу інноваційної продукції до витрат на інновації. Таке співвід-

ношення перевищує нижню межу ефективності тільки за такими регіонами, як Житомирська (2,87), Закарпатська (39,6), Запорізька (2,48), Івано-Франківська (3,2), Київська та Луганська (2,9), Львівська (1,32), Одеська (3,77), Полтавська (14,54), Рівненська (2,2), Сумська (7,12), Тернопільська (3,12), Харківська (3,76) області.

Співвідношення продукції сільського господарства та площі сільськогосподарських угідь мало

відрізняється за регіонами. Коефіцієнт варіації на низькому рівні (до 33%) (табл. 7). Лідери за сільськогосподарським виробництвом на 1 га площі, як Вінницька, Закарпатська, Івано-Франківська, Черкаська та Чернівецька області.

Ще одним параметром оцінювання виробничої сфери є співвідношення індексів промислової продукції добувної та переробної галузей. Інформація табл. 7 свідчить про те, що цей показник має низький рівень диспропорційності або про повну відсутність диспропорцій. При цьому в половині регіонів домінує зростання здебільшого добувної промисловості.

Висновки з проведеного дослідження.

Визначення та оцінювання кількісних та якісних регіональних диспропорцій у просторі та часі дає змогу науково визначити та обґрунтувати значення індикаторів нерівномірності за сферами життєдіяльності регіонів, використати діапазони зміни значень коефіцієнта варіації для встановлення перевищення допустимих рівнів диспропорцій конкретних показників, провести градацію регіонів за рівнем диспропорційності, оцінити взаємозв'язки, взаємозалежності та зрушення в динаміці встановлених індикаторів, що є дієвим інструментом підтримки та прийняття рішень під час розроблення заходів для попередження або усунення дії факторів, які сприяють посиленню диспропорційності регіонів. В основу регулювання диспропорційності закладається синергетично-діяльнісний підхід, що формується з комплексного поєднання застосування синергетичного підходу до оцінювання та аналізування диспропорційності та її систематизації, з одного боку, та розроблення ефективного інструментарію діяльності інституцій держави щодо впливу на параметри та показники диспропорційності, з іншого боку.

Запропонований підхід до діагностики диспропорцій регіонів є базисом під час розроблення стратегії, що дасть змогу підібрати ефективні інструменти регулювання диспропорційності розвитку регіонів України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія / за ред. З.С. Варналія. Київ : Знання України, 2005. 498 с.
2. Герасимчук З.В., Галушак В.Л. Політика розвитку проблемних регіонів: методологічні засади формування та реалізації. Луцьк : Надстир'я, 2006. 244 с.
3. Герасимчук З.В., Вахович І.М. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегії розвитку регіону. Луцьк : ЛДТУ, 2002. 248 с.

4. Герасимчук З.В., Ковальська Л.Л. Конкурентоспроможність регіону: теорія, методологія, практика : монографія. Луцьк : Надстир'я, 2008. 248 с.

5. Бережной В.П., Таран О.Л., Чуракова М.М. Ассиметрия и пространственная поддержка развития региональных социально-экономических систем: монография. Москва : РУСАЙНС, 2017. 314 с.

6. Клебанова Т.С., Гурьянова Л.С., Трунова Т.Н., Смирнова А.Ю. Оценка и анализ неравномерности развития регионов Украины. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 8. С. 162–167.

7. Науменко Г.Ж. Методика оцінки міжрегіонального диспропорційного розвитку. *Економіка: реалії часу*. 2015. № 4 (20). С. 33–40.

8. Реутов В.Е., Хомицкая Д.А. Методика выявления социально-экономических диспропорций регионального развития. *Экономика: вчера, сегодня, завтра*. 2017. Т. 7. № 2. С. 145–158.

9. Тищенко О.П. Регіональні диспропорції: сутність, методологія визначення та оцінка. *Економічна теорія*. 2011. № 4. С. 55–64.

10. Про запровадження оцінки міжрегіональної та внутрішньорегіональної диференціації соціально-економічного розвитку регіонів : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 травня 2009 року № 476-2009-п. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/476-2009-п>.

11. Мяшкин В.Н., Песьяков Т.Н., Мяшкина Р.В. Сбалансированность и пропорциональность социально-экономического развития региона как реализация регулирующей функции управления. *Региональная экономика: теория и практика*. 2015. № 22 (397). С. 33–38.

12. Шевцова В.И., Шевцова А.Я. К оценке эффективности современной региональной политики Украины. *Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ* : сборник научных трудов. URL: <file:///C:/Users/JAGUAR/Downloads/4653-9343-1-SM.pdf>.

13. Сторонянська І.І. Оцінка симетрії соціально-економічного розвитку регіонів України та обґрунтування пріоритетів державної регіональної політики. *Регіональна економіка*. 2006. № 4. С. 101–111.

14. Перфильев С.В., Морозова Т.Н. Территориальная дифференциация. *Уровень жизни населения регионов*. 2013. № 7 (174). С. 135–140.

15. Юдина А.В. Статистика: учебное пособие / ред. Л.И. Александрова. URL: https://abc.vvsu.ru/books/statistika_up.

16. Чепінога В.Г. Економічна теорія : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 656 с.

17. Романюк М.Д. Міграційні загрози національній безпеці України: сучасні виклики, проблеми подолання. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 3 (25). С. 99–111.

18. Гречана С.І., Харитоновна О.С., Ключ І.В. Дослідження диспропорцій у розвитку економіки регіону. *Ефективна економіка*. 2012. URL: file:///C:/Users/JAGUAR/Downloads/efek_2012_11_72.pdf.